

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

PEŁNA KONSERWACJA TECHNICZNA I ESTETYCZNA DREWNIANYCH ŁAW
Z ZAPLECKAMI Z II POŁ. XVII W. W CZĘŚCI COKOŁOWEJ CHÓRU W KOŚCIELE
PARAFIALNYMPW. WNIEBOWZIECIA NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY
W KONIEMŁOTACH (WOJ. ŚWIĘTOKRZYSKIE).

OPRACOWANIE:

1. Charakterystyka obiektu.

„Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP zbudowany został w latach 1637-1649 przez zakon Benedyktynów, z fundacji ks. Łukasza Sokołowskiego. Uroczyscie poświęcono go w 1649 r. Zniszczony przez pożar w 1770 r., odnowiony został w 1778 r. przez ks. Emeryka Gołaszewskiego. W latach 1937-1939 dobudowano dwie nawy boczne wg projektu Stefana Szyllera. Kościół był restaurowany wewnątrz w 1982 r. Natomiast tynki zewnętrzne odnowiono w 1988 r. W 2007 rozpoczęto odnowę kompleksu kościelno-klasztornego w Koniemłotach wraz z otoczeniem. Świątynia jest późnorenansową budowlą orientowaną, murowaną z kamienia pokrytego tynkiem. Składa się z dwuprzęsłowej nawy głównej, z dobudowaną od północy w 1732 r. kaplicą św. Benedykta, naw bocznych dobudowanych w XX w. oraz jednoprzęsłowego, wielobocznie zamkniętego prezbiterium, z piętrową przybudówką od północy, gdzie na parterze jest zakrystia, a na piętrze skarbczyk. Od zachodu nawę zamyka wysoka, ośmioboczna wieża z 1708 r., nakryta późnobarokowym hełmem z latarnią, z kwadratową kruchtą w przyziemiu. Prezbiterium nakryte jest sklepieniem kolebkowym z lunetami, zdobionym sztukateriami w stylu kalisko-lubelskim”.¹

Chór umiejscowiony jest na ścianie zachodniej nawy głównej kościoła. Powstał w II poł. XVII w. Drewniana, polichromowana ściana czołowa chóru, z wybruszeniem pośrodku, ma podziały w formie pilastrów ze złożonym ornamentem roślinnym. Pomiędzy pilastrami wkomponowanych jest 9 płaskich płycin z profilowanymi ramkami, a w nich namalowane instrumenty muzyczne. Górę ściany czołowej wieńczy profilowany parapet, u dołu znajduje się wypukła listwa ze złożonym ornamentem roślinnym, poniżej złożona falbana i szyszki na osi pilastrów balustrady. Chór przy ścianie północnej i południowej wsparty jest na umocowanych w ścianie zachodniej drewnianych belkach. Pośrodku, na granicy wybruszenia i ścian bocznych chór wsparty jest na dwóch drewnianych filarach o kwadratowym przekroju, z wyodrębnioną częścią cokołową. Spód chóru osłania półboczkowe sklepienie opadające na zaplecki przyściennych ławek z trzema płycinami w każdej części, zdobionymi malowanym ornamentem kandelabrowym zamkniętym płaskimi ramkami. U dołu podłużne, płaskie siedziska i drewniana podłoga.

W latach 2023-2024 przeprowadzono dwa etapy prac przy zabytkowym chórze polegające na wykonaniu konserwacji technicznej i estetycznej lica i odwrocia balustrady wraz z ornamentyką oraz sufitu i filarów podtrzymujących konstrukcję chóru.

2. Technika wykonania.

Elementy struktury chóru wykonane są z desek drewna iglastego. Ornamenty snycerskie wykonano w drewnie lipowym. Elementy struktury wykonano metodami stolarskimi, ornamenty metodami snycerskimi. Struktura chóru, ornamenty i detale rzeźbiarskie pokryte zostały warstwą zaprawy kredowo – klejowej, na powierzchni architektonicznej wykonano polichromię w kolorze ciemnozielonym, detale snycerskie, listwy i kolumny z kapitelami i bazami pokryte zostały pulmentem i złotem oraz srebrem płatkowym, na płycinach ściany czołowej chóru i zaplecków ławek namalowane zostały instrumenty muzyczne i ornamenty roślinne w formie kandelabrowej.

3. Stan zachowania i przyczyny zniszczeń.

Przedmiotem planowanych prac konserwatorskich, jest kolejny etap konserwacji technicznej i estetycznej elementów architektonicznych drewnianej konstrukcji struktury chóru w części cokołowej. Prace obejmą powierzchnię ławek i ich zaplecków dźwigających sufit chóru wraz z odświeżeniem ornamentalnej dekoracji malarskiej w płycinach.

Drewno części cokołowej chóru, zarówno elementy płaskie jak i profilowane ramy i gzymsy wykazują podobny stopień zniszczenia. Po obserwacji na powierzchniach wyróżnić można 3 warstwy historyczne. Dwa ostatnie nawarstwienia z XIX i XX w. wpłynęły zasadniczo na zmianę pierwotnego wyglądu obiektu, a warstwy ciemnobrązowych przemalowań, równocześnie z zachodzącymi procesami zniszczeń, powodują zły stan zachowania obiektu i niewłaściwy odbiór plastyczny. Zmienne warunki związane z częstymi zmianami wilgotności i temperatury we wnętrzu kościoła wpłynęły negatywnie na

---

¹ Źródło: <https://diecezjasandomierska.pl/koniemloty-wniebowzieciana-nmp/>

poszczególne warstwy technologiczne. W obrębie poszczególnych elementów części cokołowej chóru wystąpiło wiele rodzajów zniszczeń. Są to zniszczenia typu mechanicznego, fizycznego, chemicznego, biologicznego oraz przekształcenia plastyczno-estetyczne. Obecny zły stan zachowania drewna spowodowany został głównie przez niszczącą działalność szkodników drewna – kołatka i spuszczela. Larwy owadów zniszczyły drewno od wewnątrz, na powierzchni destrukcja jest mniej dostrzegalna. Stwierdzono zniszczenia mechaniczne w postaci odłamań i pęknięć profilowanych listew. Na stan zachowania drewna jak również warstw malarskich niekorzystny wpływ miały duże zmiany wilgotności, wynikające z bezpośredniego posadowienia na posadzce oraz bliskości ściany od zachodniej strony świątyni. Wielokrotnie powtarzające się okresy wzrostu i spadku wilgotności osłabiły włóknistą strukturę drewna oraz spowodowały rysy, pęknięcia, szczeliny, reologiczne deformacje i rozluźnienia pierwotnej konstrukcji. W trakcie kolejnych remontów chóru rozluźnione fragmenty drewniane zostały wzmocnione przy użyciu gwoździ i metalowych kotew, przemaalowano również całą powierzchnię struktury części cokołowej chóru.

Pierwotne warstwy polichromii znajdujące się na powierzchni drewna, z biegiem czasu uległy zniszczeniu, pokryły się siatką spękań, i częściowo odspoily się. Te same czynniki fizyko-chemiczne, mechaniczne i biologiczne, które spowodowały uszkodzenia drewna i jego konstrukcji, zniszczyły także zaprawę i warstwy polichromii. Zaprawa w miejscach spękań drewna jest odspojona i wykruszona.

Chór podobnie jak pozostałe elementy wyposażenia świątyni poddawany był zabiegom renowacyjnym i został dwukrotnie przemaalowany. Prawdopodobnie mocniej uszkodzone fragmenty struktury chóru i jego ornamentów zostały wcześniej pokryte nową warstwą zaprawy i przemaalowane farbą olejną oraz przezłożone szlakmetalem w technice olejnej. Zatraciły precyzję i wymowę kształtów co w znacznym stopniu wpływa na niską ocenę ostatnich warstw przemaalowań, nie powtarzających wcześniejszej kolorystyki. Warstwy te, także już zniszczone i przetarte leżą na wcześniejszych warstwach i zabrudzeniach a w wielu miejscach bezpośrednio na drewnie i uszkodzonych jego powierzchniach bez warstwy zaprawy. Powstały w ten sposób nawarstwienia, które odpryskują ukazując spodnią pierwotną warstwę malarską.

4. Wnioski i założenia konserwatorskie.

Wstępne badania nawarstwień występujących na powierzchni struktury i płycin w zapleckach ławek, ocena stanu zachowania i przyczyn zniszczeń, pozwalają na sformułowanie ogólnych założeń i propozycji konserwatorskich. Zmierzać one będą do usunięcia bądź ograniczenia wpływu głównych przyczyn niszczenia obiektu oraz przeprowadzenia pełnego zakresu konserwacji techniczno-zachowawczej i plastyczno- estetycznej. Konserwacja o charakterze techniczno- zachowawczym łączyć będzie się z przywróceniem pierwotnej kolorystyki struktury architektonicznej oraz odsłonięcie i scalenie kolorystyczne malowanych ornamentów w płycinach z koniecznymi uzupełnieniami ubytków ram i listew. Ważnym aspektem prac będzie przeprowadzenie strukturalnej impregnacji utwardzającej osłabionego drewna łącznie z zabiegiem dezynfekcji i dezynsekcji. Proponuje się wykonanie impregnacji metodą wielokrotnego nasycania roztworami żywicy Paraloidu B-72 rozpuszczonej w acetonie. Zabieg impregnacji poprzedzony zostanie dezynsekcją drewna przeprowadzoną metodą powlekania środkiem Permethrin. Drugim etapem prac technicznych będzie sklejenie rozluźnionych elementów konstrukcyjnych, ich wzmocnienie i połączenie z niezbędnymi uzupełnieniami o charakterze konstrukcyjnym. Przed podjęciem decyzji o odsłonięciu pierwotnej kolorystyki należy przeprowadzić szereg badań, które pozwolą na pełniejsze jej poznanie oraz lepszą ocenę wartości artystycznych i stanu zachowania. Konserwacja o charakterze estetyczno- plastycznym będzie zmierzać do przywrócenia utraconych walorów estetycznych obiektu. Proponuje się odsłonięcia pierwotnej warstwy malarskiej poprzez usunięcie metodą chemiczną bądź mechaniczną warstw zabrudzeń i przemaalowań olejnych, a następnie ich uzupełnienie z zachowaniem zabytkowego charakteru. Takie założenie zobowiązuje do ochrony zarówno materialnych, artystycznych oraz historycznych wartości obiektu w sposób kompleksowy, a tym samym właściwego dokonywania wyboru metod i zakresu ich technicznego zabezpieczenia oraz przywrócenia oddziaływania estetycznego przez uzupełnienie jego formy, kolorystyki, a także złoceń.

5. Program prac konserwatorskich.

1. Ustawienie rusztowań i zabezpieczenie pozostałych elementów chóru.
2. Oczyszczenie obiektu z nawarstwień brudu i kurzu.
3. Podklejenie odspojonych warstw zaprawy, polichromii na powierzchni struktury ławek w części cokołowej chóru 5% roztworem kleju glutynowego.
4. Wykonanie badań stratygraficznych na strukturze i płycinach.
5. Demontaż struktury i elementów ruchomych (profilowane listwy, gzymsy).
6. Usunięcie metalowych elementów, tj. gwoździ, haków itp.
7. Przeprowadzenie zabiegu dezynsekcji drewna metodą iniekcji i powlekania środkiem owadobójczym Permethrin.
8. Impregnacja drewna struktury roztworem tworzywa akrylowego Paraloid B 72 w ksylenie, toluenie i acetonie (10-15%), metodą powlekania partii struktury od strony lica i odwrocia.
9. Usunięcie z powierzchni struktury i płycin wszystkich nieoryginalnych przemalowań i nawarstwień metodą chemiczną lub mechaniczną, wybraną na podstawie prób.
10. Sklejenie rozluźnionych połączeń drewna przy użyciu kleju- tworzywa akrylowego Hekol I50.
11. Wymiana lub wzmocnienie elementów konstrukcji odwrocia części cokołowej chóru.
12. Rekonstrukcja zniszczonych fragmentów rzeźbiarskich w drewnie i masie Axson SC 258.
13. Uzupełnienie ubytków drewna w formie wstawek drewniane lub kitów trocinowych na bazie Hekolu I50 lub Paraloidu B 72.
14. Uzupełnienie ubytków zaprawy kredowo-klejowej na powierzchni struktury i płycin.
15. Uzupełnienie scalające odsłoniętych warstw pierwotnej polichromii struktury chóru i malowanych detali w płycinach w technice olejno-żywicznej (farby Maimeri Restauro), metodą naśladowczą oraz punktowaniem.
16. Zabezpieczenie warstw malarskich werniksem końcowym akrylowym.
17. Ponowny montaż elementów ruchomych (profilowane listwy, gzymsy) w pierwotnym miejscu.
18. Wykonanie pełnej dokumentacji konserwatorskiej według obowiązującego schematu.

*Fot. 1. Drewniany chór z II poł. XVII w. w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Konieństotach.
Stan przed konserwacją części cokotowej z ławkami, widok całości obiektu.*

*Fot. 2, 3. Drewniany chór z II poł. XVII w. w kościele parafialnym pw. Wniebowzięcia NMP w Koniemotach.
Stan przed konserwacją części cokółowej z ławkami, zbliżenie lewej i prawej strony.*

